

Középső bronzkor 2000-1550 BC

Frühe Bronzezeit III.- Mittlere Bronzezeit I.

Bóna, I.: Mittlere Bronzezeit
Ungarns und ihre
südöstlichen Beziehungen
ArchHung 49, 1975

Mittlere Bronzezeit I.

Mittlere Bronzezeit II.

Bóna I.: Bronzezeit in Ungarn
1992

Mittlere Bronzezeit III.

Vatya-kultúra

Eltejedés

Dunántúli Mezőség, első periódusában a Vétresben is
Északon a Dunakanyarig

Galga-Tápió-Zagyva vonala a választóvonal a Hatvan-
kultúra felé

Zagyva mentén Szolnok-Tiszazug

Első periódusban Solt és Dunaföldvár a déli határ

II. fázis:

A Dunántúlon a Velencei tó-Sárvíz vonaláig szorul
vissza

Keleten kissé visszaszorítja a Hatvant (Gomba-
Várhegy)

Folyamatos terjeszkedés dél felé

III. fázis:

Duna-Tisza közének déli részén fokozatos tértnyerés

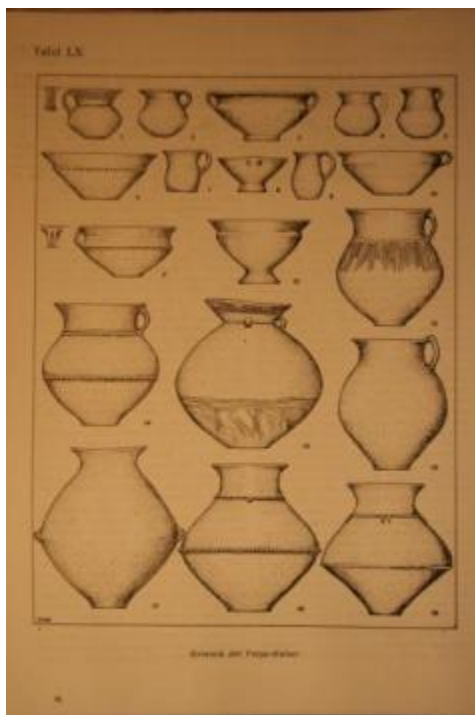

Eredet:

A Duna menti telleken folyamatos rétegviszonyok a Nagyrév-Vatya-
kultúrák között, kerámiaformabeli változás is jól követhető

A korai fázis temetőiben a Nagyrév komponens mellett mindig jelen
van egy kisapostagi összetevő is (Kulcs, Kisapostag, Dunaújváros-
Dunadúló)

Periodizáció

A középső bronzkori kultúrák között a legkisebb formavariáció, leegyszerűsödött formák és díszítések

Vatya I

Korai fázisában kisapostagi és nagyrévi elemek erőteljes hatása

Vatya II (klasszikus Vatya)

- S profilú kis bögrék, egy füllel
- Urnák esetében még megvan az erős törés nélküli forma is, de már találkozunk a tölcséres nyakú variánszal is

Bóna I.: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre Südöstlichen Beziehungen. ArchHung 49, Bp. 1975.

Vicze Magdolna szakdolgozat és Phd disszertáció

Vatya III – Vatya-koszider középső bronzkor 3

Rákospalota fázis:

Duna mente

Hosszú tölcéses nyakú korsók, ansa lunata füllel és bikónikus hassal

Nyomott gömbös hasú kis bögrék lencsedíszekkel

Svédsisak alakú tálak

Historische und chronologische Fragen des Überganges von der mittleren- zur Spätbronzezeit in Ungarn. *ActaArchHung* 27 (1957) 297–317.

Kovács, T.: Funde der Metallkunst der Koszider-Periode aus Siedlungen und Gräberfeldern. — A koszideri fémművesség telepekről és temetőiből származó leletei. *FolArch* 28 (1977) 39–65.

Kovács T.: Középső bronzkori edényelet Mogyoródról. — Mittelbronzezeitliche Gefäßfund aus Mogyoród. *ArchÉrt* 105 (1978) 217–222.

Kovács, T.: Die Koszider-Metallkunst und einige kulturelle und chronologische Frage der Koszider-Periode. In: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkan*. Ed.: Tasić, N. Beograd 1984, 377–385.

Schreiber R.: A rákospalotai edényelet. — The Rákospalota pottery Finds. *ArchÉrt* 94, 48–52.

Vatya III – Vatya-koszider

középső bronzkor 3 Alpár fázis:

Bóna I. – Nováki Gy.: Alpár bronzkori és Árpád-kori vára. — Alpár, eine bronzezeitliche und mittelalterliche Burg. *Cumania* 7 (1982) 17–118.

Erős kapcsolat a legkésőbbi hatvani leletanyaggal (Tiszazug, Jászdózsa)

Vatya-kultúra koszideri korú dél-alföldi területi csoportja

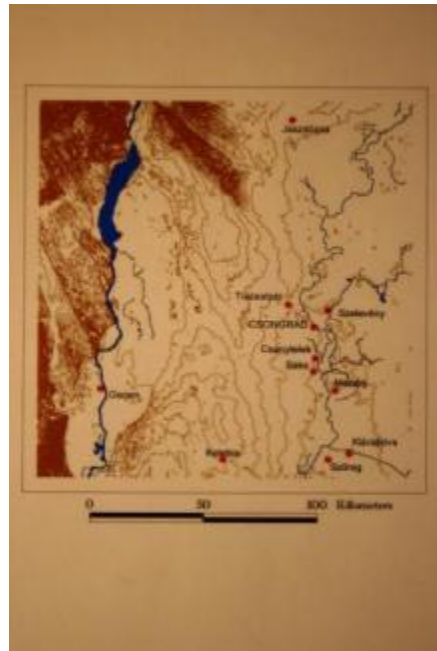
Gerjen, Kelebia, Csanytelek, csongrádi lelőhelyek, Baks
Erős kapcsolat a későszöregi és vattina leletanyaggal
Feltehetően mészbetétes etnikai elemek jelenléte
Proto-szeremle kerámiaanyag megléte

V. Szabó G.: A bronzkor csongrád megyében (Történeti vázlat a készülő régészeti állandó kiállítás kapcsán). — *Die Bronzezeit im Komitat Csongrád. Eine historische Skizze anlässlich der künftigen ständigen Ausstellung.* — *The Bronze Age in county Csongrád. A historical outline made on the occasion of the arrangement of the permanent archaeological exhibition.* *Múzeumi Füzetek — Csongrád* 2 (1999) 51–117.

P. Fischl K.: The Suthern Alföld Group of the Vatya Culture

P. Fischl K.: Mártély-Szegfű. A Perjámos-kultúra szerepe a Dél-Alföld vegyes rítusú temetőiben. — *Mártély-Szegfű. Die Rolle der Perjámos-Kultur in den Gräberfeldern mit gemischtem Ritus an der Grossen Ungarischen Tiefebene.* *Savaria* 24/3 (1998–99) /1999/ 215–238.

Lőrinczy G. – Trogmayer O.: Birituális vatyai temető Csanytelek-Palén. — *Birituales Gräberfeld der Vatya-Kultur in Csanytelek-Palé.* *MFMÉ – StudArch* 1 (1995) 49–90.

Települések

- Lössplatón tell települések: Dunaújváros, százhalombatta, baracs, bölcske, Dunakömlőd (egyres fázisaikban ezek is lehettek erődítettek)
- Szórtabb, gödrös, kevésbe rendezett települészerkezettel mint az alsóbb nagyrévi rétegek
- Magaslati telepek (pseudotell karakter)
- 2–3 részre tagolt erődítések árokkal és földsánccal
- Vtaya III periódusvban a Ny-i határszéles földvárrendszer: Alcsút, Vál, Lovasberény, Aba, Sárbogárd, Pákozd, Solymár, Igar

Abb. 3 Höhensiedlungen und Hortfunde vom Kossider-Typ auf dem Gebiet der Vtaya-Kultur. 1. Höhensiedlung; 2. befestigte Höhensiedlung; 3. untersuchte befestigte Höhensiedlung; 4. Hortfund

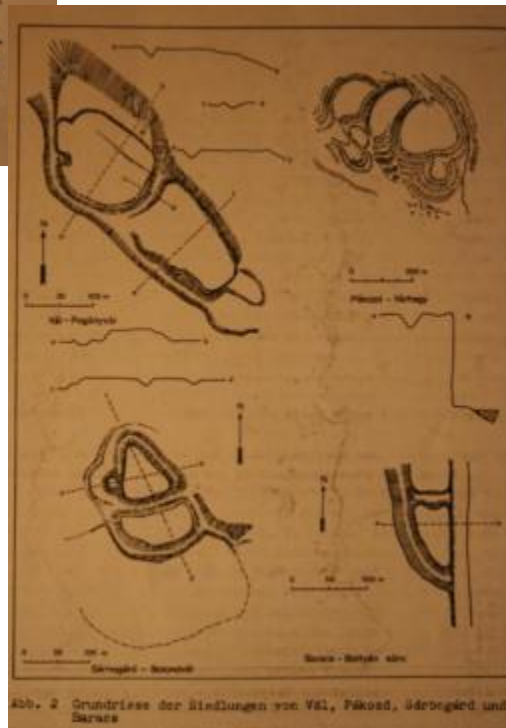

Abb. 2 Grundrisse der Siedlungen von Vál, Pákozd, Sárbogárd und Baracs

Egyrétegű telepek:

Dunapataj 8–10 km-es körzetében 1 magaslati telep, 8 nyíltszini telep, 3 temető

Hajós környékén 1 magaslati telep, 4 kis telep, 2 temető

Budai hegység: 5–6 km-es völgyszakaszon 1 erődített telep + 6–8 erődítetlen telep

Benta Völgy hasonló helyzet

Gazdasági-társadalmi tagolódás egyik jelzője

Reményi L.: Megjegyzések a Kárpát-medence középső bronzkori „virágkorának” kérdéséhez. Remarks of the Middle Bronze Age „prosperity” in the Carpatian Basin. Ősrégészeti Levelek 5 (2003) 51–64

SAX Százhalombatta Archaeological Expedition. Annual report 1 — Field Season 1998, Százhalombatta 2000

A várrendszer teljes adatbázisa a 121. oldalon!

Kovács, T.: Befestigungsanlagen um die Mitte des 2. Jahrtausende V. U. Z. in Mittelungarn. In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Hrg.: Chropovský, B. – Herrmann, J. Berlin–Nitra 1982, 279–291.

Kovács, T.: Siedeln in der Tiefebene - Das Problem der bronzezeitlichen Nutzung der Überschwemmungsgebiete an der Theiss. in: Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas. Hrsg. B. Hänsel. (Kiel 1998) 481-492.

Temetkezések

Korai szakasz

Ovális nagycsaládi
sírcsoportok

Urna-bögre-fedőtál

Később

Több száz síros nagy
temetők

+ bögre és tál megjelenése

Vicze M.: Die Bestattungen der Vátya-Kultur. In:
Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-
Siedlungen an Donau und Theiss. Hrg.:
Meier-Arendt, W. Frankfurt am Main 1992,
92–95.

Fémművesség

Abb. 18. Nach BÓNA 1977 älteste Metallformen der Vátya-Kultur in ihrer Stufenentwicklung.

- Hänsel, B.: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. in.: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (Hrsg. Hänsel, B.) PAS 1 (Berlin 1982) 1-28.

Korai időszak:

Lemez és drótipar: bronzpitykék, spirálcsovek, bronz csövek, bepödrött szélű lemezek, szemüvegspirálok

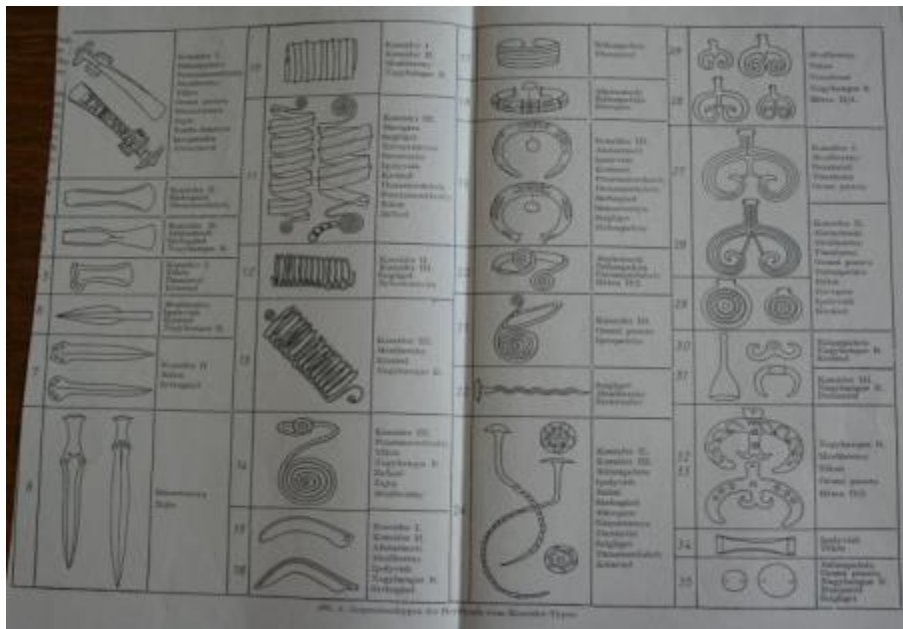
Különböző lemezfejű tűk, tekercselt fejű tűk

Drót karperecek és lemez kartekercsek, nyakperecek

Trianguláris török

- Késői időszakban eltűnnek a sírokból ezek a bronztárgyak
- Helyettük az inkább szociális statusjelző szerepet betöltő fegyverek és igényesebb kidolgozású ékszerek jelennek meg
- Szathmári I.: Bronze wire and sheet ornaments of the Vátya culture
- Lovasberény-Mihályvár – öntőműhely
- + koszideri fémművesség

Koszideri fémművesség

Alappublikációk

Mozsolics A.: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Grossen Wanderung. ActaArchHung 8 (1957) 119-156.

Bóna I.: Chronologie der Hortfunde vom Koszider-Typus. ActaArchHung 9 (1958) – típuslista

Mozsolics, A.: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Bp. 1967 –a koszideri kincsek közé keveri a mészbetétes-tolnanémedi típusú leleteket

Legújabb összefoglalás:

Bóna I.: Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der Mittleren Bronzezeit. Der Horizont der sog. Koszider-Bronzeschätze. In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss. Hrg.: Meier-Arendt, W. Frankfurt am Main 1992. 58–65.

Késővatya-Vatya-koszider lelőhelyek: Dunaújváros-Kosziderpadlás, Dunaújváros-Öreghegy, Bölcse-Földvár, Alpár-Várhegy, Pákozdi-Várhegy, Rákospalota, Ócsa, Áporka-Pusztaszentkirály, Szentendre, Sólymár, Mende, Érd, Baks-Levelény sírokban: Dunaújváros-Dunadűlő, Rácalmás-Göböljárás, Törtel, Ivánca, Adony, Kunszentmiklós, Tápióbicske

Későfüzesabony (Bodrogszerdahely fázis)/Későgyulavarsánd (Otomány III) lelőhelyek: Mezőberény, sarkadkeresztúr, Zsadány, Szeghalom, Törökszentmiklós, Tiszaladány, Tiszakeszi, Bárca, Szepescsütörtök, Méhi/Vcelince, Tőkés

Aranyak: Bárca, Szepescsütörtök, Tizzasüly, Kengyel

Sírokból alig van adat

Szeremle-kultúra

Késő-Magyarád/Halomsíros korszak (Dolni Peter fázis)

Korai halomsíros kultúra

Füzesabony-kultúra

Szlovák (lengyel) – román kutatás felfogása szerinti Ottomány-Füzesabony-kultúra

Összefoglalóan kutatástörténettel:
Bader T.: Bemerkungen zur Bronzezeit im Karpatenbecken. Otomani/Füzesabony-Komplex. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 80 (1998) 43-108.

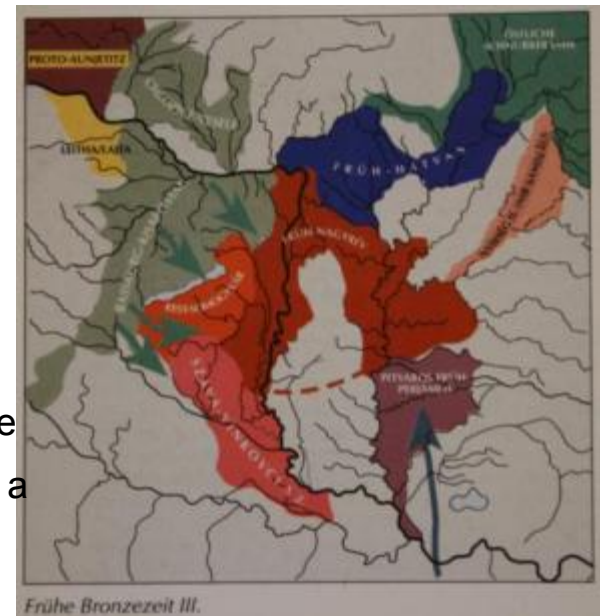
Hazai kutatás véleménye:

- Füzesabony-kultúra
- Gyulavarsánd-kultúra
- Ottomány-kultúra (korabronzkor 3)

Hazánk területe csak a kultúra elterjedésének a déli területe

A Hernád völgyében található a legkorábbi lelőhelyek

Majd részben elfoglalja a Hatvan-kultúra korábbi területét a Tisza két partján

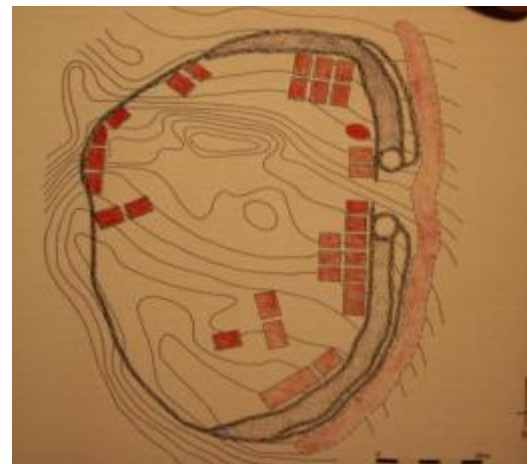
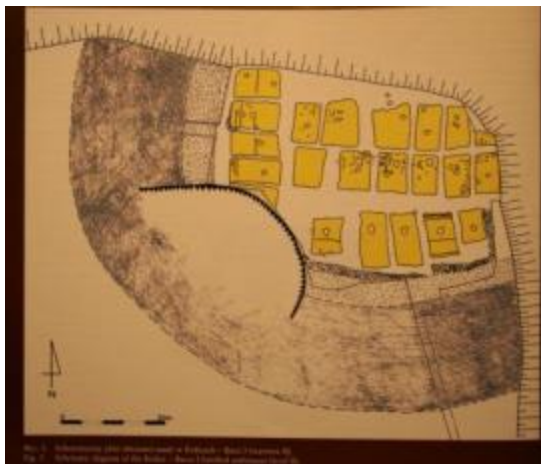

Telepek

A szlovákiai erődített telepek (tell-telepek) a leghíresebbek

összefoglaló jelleggel: Między Mykenami a Bałtykiem. Kultúra Otomani-Füzesabony. — Between Mycenae and the Baltic Sea. Krosno-Warszawa 2002

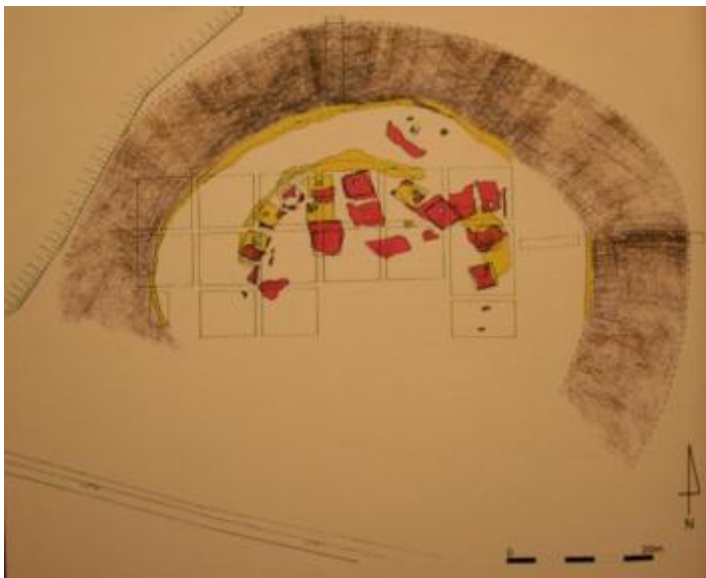
Barca-Košice

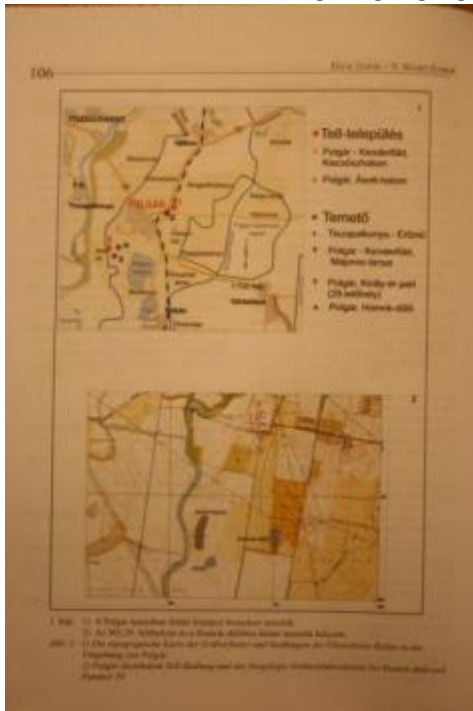
Alsómisle/ Nižna Myšľa

Szepescsütörtök/Spišský
Štvrtok

Telepek

Rozhanovce

Polgár környéki lelőhelyek

A hazai lelőhelyeken számos esetben hatvani szintet/szinteket rétegez felül

Ároktő-Dongóhalom, Tiszafüred-Ásotthalom, Tiszaigar-Földvár, Alsóvadász-Várdomb, Vatta, Tiszalúc, Tiszakeszi, Szihalom

Névadó lelőhely: Füzesabony-Öregdomb

- Csak füzesabony B és C korú rétegek (az elterjedési terület keleti határa)

Nem tartozik a füzesabonyi kultúra lelőhelyeihez:

Jászdózsa, Tószeg, Szelevény és a Nógrád megyei későhatvani lelőhelyek

Koszideri korú település: Nagyrozvány

A telkek mellett nyíltszini telepek és több temető is (Polgár környéki ásatások eredményei, Tiszafüredi temetők, Füzesabony-Kettőshalom, Pusztaszikszó)

Tipokronológia

Hernádkak A	Füzesabony A
Hernádkak B – Megyaszó A	Füzesabony B
Megyaszó B	Füzesabony C

Diese Gliederung wurde auch durch das in den Gräberfeldern zum Vorschein gekommene Metallmaterial zuverlässig bewiesen.

Nach dieser Einteilung können wir die Chronologie der wichtigeren Füzesabony-Fundorte wie folgt gruppieren:

Füzesabony A	Hernádkak A, Demecser, Nagydobos
Füzesabony B	Hernádkak B, Megyaszó A, Egyek-Bodajcsoldal, Szihalom, Tibolddaróc und Füzesabony I.
Füzesabony C	Megyaszó B, Gelej, Golop, Dormánd, Szirák, Szihalom, Füzesabony II, Tószeg C (1906 – 1927) und Jászdózsá-Kápolnahalom II.

Eredet: Kassai medence Koštany-csoport + Hatvan befolyás
Füzesabony A : hernádkaki temető korai sírjai
Füzesabony B: Hernádkak késői sírjai, Megyaszó idősebb leletegyüttese, Füzesabony-Kettőshalom
Füzesabony C: Megyaszó fiatal sírjai, Gelej, Pusztaszikszó
Koszideri korú Füzesabony
Bodrogszerdahely fázis
Bodrogszerdahely, Nagyrozvágy

Irodalom:

- Szathmári: Das Gräberfeld der bronzezeitlichen Füzesabony-Kultur in Füzesabony-Kettőshalom CommArchHung 1997, 51–74.
- Polla: Birituelle Füzesabonyer Begräbnisstätte in Streda nad Bodrogom. In.: Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei. I ArchSlovFontes 3. Bratislava 1960, 299-385.
- Koós J.: Über die Chronologie der Spätphase der Mittelbronzezeit (Füzesabony-Kultur) in Nordostungarn. Bibliotheca Marmatia 2 (2003) 301-326.
- Kőszegi, F.: Mittelbronzezeitliche Gräberfeld in Pusztaszikszó. ActaArchHung 20 (1968) 101-141
- Kemenczei T.: Das mittelbronzezeitliche Gräberfeld von Gelej. RégFüz Ser. II. No. 20
- Schalk E.: Das Gräberfeld von Hernádkak. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 9, Bonn 1992.
- Schalk E.: das Gräberfeld der frühbronzezeitlichen Füzesabony-Kultur bei Megyaszó, Nordost-ungarn. PZ 1994/2 152–174.
- Bóna 1975 — Megyaszó és Hernádkak a képes táblákon

Bóna I.: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre Südöstlichen Beziehungen. ArchHung 49, Bp. 1975.

Korai füzesabonyi kultúra (Füzesabony A–B)

Erősen tölcséres nyakú, „hatvani” hatású bögrék
Cilindrikus nyakú bögrék és korsók nyomott gömbös
testtel, éles vállvonallal, félköríves kannelurákkal a
hason

Enyhe turbántekercsmotívum

Behúzott peremű tálak futókutya motívummal vagy
többszörös cikkcakkmintával díszítve

A fülek általában nem magasak

A kihajló peremű, ívelt nyakú gömbszelet alakú tálak
válla inkább legömbölyített

Kovács T.: Einige neue Angaben zur Ausbildung und
inneren Gliederung der Füzesabony-Kultur

Kovács T.: Füzesabony-kultur. In: Kulturen der
Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und
Nordbalkan. Ed.: Tasić, N. Beograd 1984, 235–256

Házikerámia (a kultúra teljes időtartamában):

Hosszú hordótestű, egyenes peremű fazekak, gyakran nyakkialakítás
nélkül, igen gyakori a seprűzéses felületdurvítás

Tölcséres nyakú, vagy kihajló peremű ívelt nyakú, gömbtestű amfórák,
díszítés a vállrészén

Hordozható tűzhelyek, szűrők, parázsborítók, halsütő tálak stb

Késői füzesabonyi kultúra (Füzesabony C, Bodrogszerdahely fázis)

Az éles vállvonaló, cilindrikus nyakú bögrék és korsók háttérbe szorulnak

Megváltozik díszítésük: erős bordává változó turbántekercs, függőleges bütyök és vonalcsoportok

A gömbös hasú, ívelt nyakú, kihajó peremű bögrék és korsók különböző méretű variánsaié lesz a fő szerep. Itt a váll nem jelzett, a nyak vízszintesen tagolt, a has spirálbütykökkel és íves bemélyedésekkel díszített

S profilú hordótestű bögre nyújtott bekarcolt cikk-cakk mintával

Kihajló peremű, ívelt nyakú erős bordás vállú tálak, gömbszelet vagy csonkakúpos testtel, illetve ezek egyenes peremű, rövid nyakú változatai

Behúzott peremű tálak alján változik a mintakincs: koncentrikus körmintában egyre nyúltabb bütykök ülnek

Bikónikus tálak

Gyakori a vízszintesen kihajló széles peremrész díszítése (tálak, amfórák)

Bodrogszerdahelyi fázis:

Korsók és tálak aljára talpkarika vagy csőtálpkerül

Hajdúsámson-Apa-Gaura fémhorizont

Az ide tartozó depoelemek alkotóelemei:

Markolatnyújtványos kardok (Vollgriffschwerte)

Rövid nyélcső nélküli és azzal ellátott korongos csákányok (Nackenscheibenaxt)

Nyélhátas csákányok (Nackenkammaxt)

Nyélcsöves csákányok (Schaftröhrenaxt)

Viseleti elemek és ékszerek hiányoznak, csak reprezentatív erejű fegyvereket tartalmaznak a depok

Köthető e fémművességi körhöz a díszítőmotívumok alapján egy sor sírlelet, melyekben viszont csak a viseleti és ékszertárgyak találhatók meg

Speciális díszítő motívumok:

Spirálok, futókutyák, háromszögek

Terület: Kelet-Magyarország, Nyugat-Erdély

Gyulavarsánd- és Füzesabony-kultúrák területe

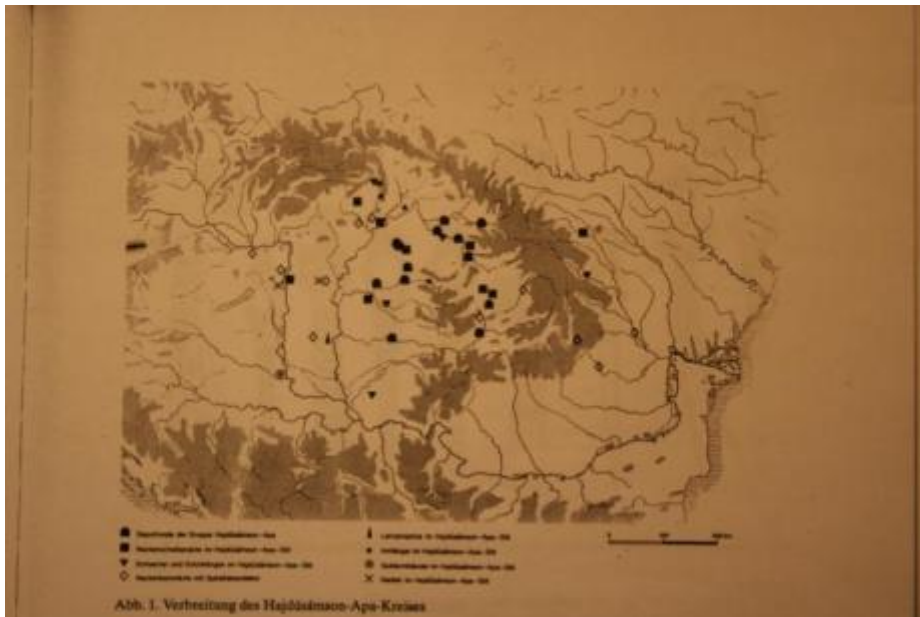
Korábban a középső bronzkor 2-höz kötötték, horizontszerűen képzelték el elrejtésüket, fiatalabbként értelmezték mint a koszideri kincset

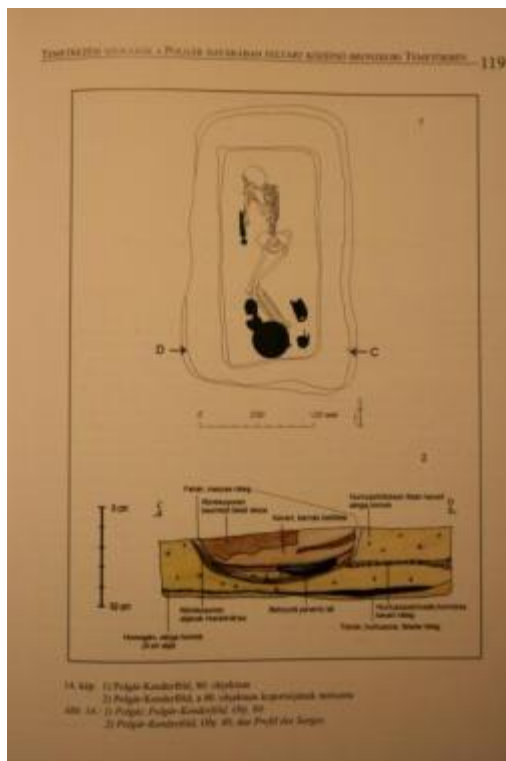
Manapság a középső bronzkor 2–3 időszakára keltezik a kincsek és a hozzájuk köthető fémművesség tárgyainak földbe kerülését

Legkorábbi talán a hajdusámsoni lelet és a leletkör néhány tagja (Zajta, Téglás, Szeghalom már a koszideri korszakba datálható)

Bóna, I.: Die Bronzeindustrie im nördlichen Teil des Gebietes östlich der Theiss von Hajdusámson bis Zajta. In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss. Hrg.: Meier-Arendt, W. Frankfurt am Main 1992, 55–58.

W. David: Zur Ornamentik des Alt- und Mittelbronzezeitlichen Hajdusámson-Apa-Kreises. Actes du XII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 3 (1993)78–86.

Temetkezések

Zsugorított csontvázas temetkezések

Férfi: D–É, jobb oldal

Nő: É–D, bal oldal

Mindkét nem arccal keletnek

Korai és késői időszakban eltérő magyarázatú hamvasztásos temetkezések

János Dani–Márta Sz. Máthé–Gábor V. Szabó:
 Ausgrabungen in der bronzezeitlichen Tell-
 Siedlung und im Gräberfeld von Polgár-
 Kenderföld (Vorbericht über die Freilegung des
 mittelbronzezeitlichen Gräberfeldes von Polgár-
 kenderföld, Majoros-tanya). Bibliotheca Marmatia
 2, 93–118.

Dani János –Szabó Gábor: Temetkezési szokások a
 polgár határában feltárt középső bronzkori
 temetőben. — Bestattungsgebräuche in den
 Friedhöfen aus der mittleren Bronzezeit freigelegt
 in der Feldmark von Polgar. ΜΩΜΩΣ III. (2004)
 91–119.

Kovács T.: Bestattungssitten der Füzesabony-Kultur
 und das Gräberfeld von Tiszafüred-Majoroshalom.
 In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-
 Siedlungen an Donau und Theiss. Hrg.: Meier-
 Arendt, W. Frankfurt am Main 1992, 96–98.

Gyulavarsánd-kultúra

Elterjedés (egybeesik az Ottomány-kultúrával):

Északnyugaton a Nyírség keleti területei (Kapcs a Füzésabonnyal)

Központi területek a Berettyó, Ér és Hármaskörös folyásvidéke

Északon szórványosan a Kraszna és a Szamos alsó folyásánál

Keleten az erdélyi középhegység a határ

Délen: Székudvar/Socodor már a Cornești–Crvenka-csoport lelőhelye (ez utóbbi a Vattina- és Verbicioara-kultúrák romániai változata, a Perjámos-kultúra keleti szomszédja)

Korábban lelőhelyeit az Ottomány- és Vattina-kultúrákhoz sorolták (Gogâltan, F.: The southern border of the Otomani Culture. — Az Otomani-kultúra elterjedési területének déli határvonala. MFMÉ – StudArch 5 (1999) 51–76.)

A névadó lelőhely a déli határpont, ennek leletanyaga nem tipikus, mert a Gyulavarsándi és a Cornești–Crvenka leletanyag keveredik benne

A román kutatás véleményéhez lásd T. Bader a füzésabonyi kultúrájánál idézett cikkét, a román lelőhelyek jó irodalmi hivatkozásaival

Eredet:

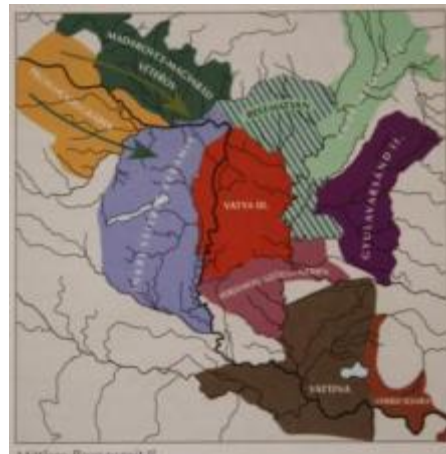
Bóna István szerint nem vezethető le a helyi ottományi-kultúrából, viszont bizonyíthatóan déli (Vattina) hatások felismerhetők rajta.

A román kutatás egyértelműen kontinuitást feltételez a két kultúra között (Otomani I és Otomani II, koszider korszakban Otomani III)

Sz. Máthé Márta a Berettyó völgyi teltek alján megjelenő Ottomány B (Rétközberencs, Bodrogszerzdhely, Herpály) leletanyagban véli a kialakulás gyökerét tipológiai táblájában ezért a legfiatalabb gyulavarsándi anyagot Ottomány B elnevezés alatt mutatja be, melyet az ún. Gyulavarsánd B fázis követ, bár a váltást a Hatvan-Füzésabony váltáshoz hasonlítja és ez kétértelmű

Sz. Máthé M.: Bronze Age Tells in the Berettyó valley. IPH 1 (1988) 27–122.

Telepek

Békés-Várdomb és Városerdő

A tell és külső egyrétegű telep közös publikálása

Sz. Máthé M.: Bronze Age Tells in the Berettyó valley. IPH 1 (1988) 27–122:

Bakonszeg-Kádárdomb: Ottomány B - Gyulavarsánd B rétegsor, a 4. réteg leletanyaga bár alapvonásaiban Ottomány átmenetet képez a gyulavarsánd felé

Berettyóújfalu-Szihalom: Gyulavarsánd B és C periódus

Esztár-Fenyvesdomb: Ottomány B – Gyulavarsánd C – késő Gyulavarsánd

Gáborján-Csapszékpart: 4. réteg: Nyírség-kultúra, 3. réteg: még nyírség típusú cserepek, de már megjelenik néhány Ottományi jellegzetesség (Ottomány A, Szaniszló?), 2. réteg: Ottomány B, 1. réteg: klasszikus gyulavarsándi kultúra (B-C)

Ez az alapja annak, hogy egyes kutatók a Nyírség-kultúrát a tell alkotó kultúrák között említik

Temetkezés

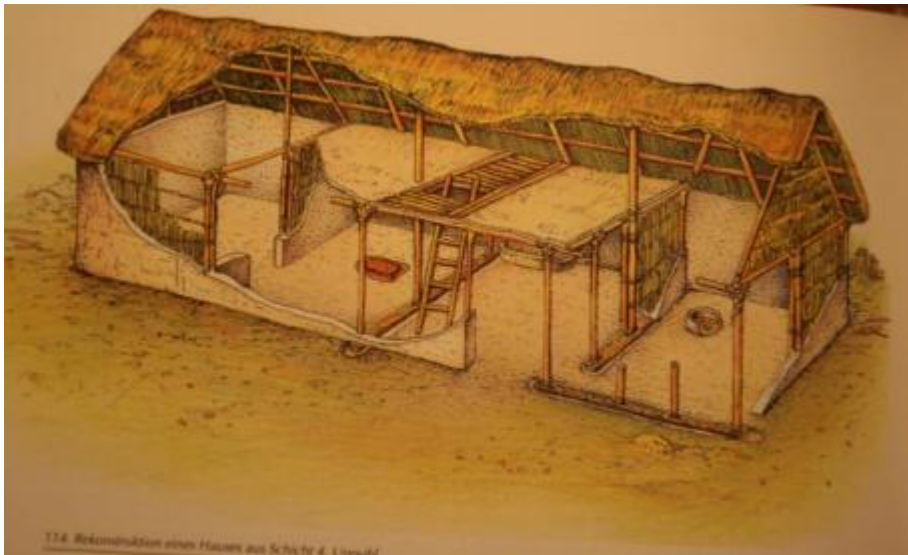
- Kevés adat, azok sem egyértelműek
- A kutatás a pusztaszentjánosi (Sîntion) urnasírokat sorolta ide először. Ezek gyulavarsándi voltát Bóna tagadja és Bader T. sem veszi be őket alapos kutatástörténeti munkájába. Ugyanakkor Pusztaszentjános-Klastromdombon gyulavarsándi települést tártak fel
- Szilágypéri (Pir)30 zsugorított csontvázas sír, (csak előzetes jelentésből ismert) fele nem tartalmazott mellékletet, de itt van a közelben egy gyulavarsándi telep (Cetate)
- Mivel a román kutatás az Ottomány kultúranévet használja nem eldönthető, hogy az általuk ebbe a kultúrába sorolt urna és csontvázas, publikációból pontosan nem ismert temetkezések kora vagy középső bronzkoriak-e.
- Összefoglalóan: Sz. Máthé M.: Bronze Age Tells in the Berettyó valley. IPH 1 (1988) 41-42.

Gyulavarsánd-kultúra

- A vezető kerámiaforma az alacsony, nyomottgömbös hasú bögre, magasra húzott füllel, ívelt aljjal, a feldőlés látszatát keltve, spiráltekerceses, vagy ferdén árkolt, kannelurázott hassal
- Hordóformájú és fordított csonkakúp alakú bögrék vízszintes zónás díszítéssel
- Behúzott peremű tálak
- Svédsisak alakú tálak
- Függesztőedények, hengeres nyaktagú kúpos tetejű fedőkkel
- Félöríves girlanddíszek, a spirálbütykök, lapos, ovális kialakításúak
- A díszített kétfülű fazekak hasának súlypontja alul van
- Az amfórák és díszfazekak hasa egyetlen hatalmas spirálbütyökkompozíció
- A füzesabonyi bögrékhez, korsókhoz képest mások az arányok és a hasonló dízstések kivitelezése is eltér
- A telepekről igen gazdag ún házikerámia és a mindennapi életre utaló használati tárgyak kerültek elő

Túrkeve-Terehalom

A lelőhely kultúrák találkozási pontjánál található, ezért leletanyaga igen kevert

6. réteg: Ottomány-kultúra

4-5. réteg: Gyulavarsánd, kora-Füzesabony, Hatvan vegyesen

3. réteg: klasszikus Gyulavarsánd, klasszikus Füzesabony (Szőreg)

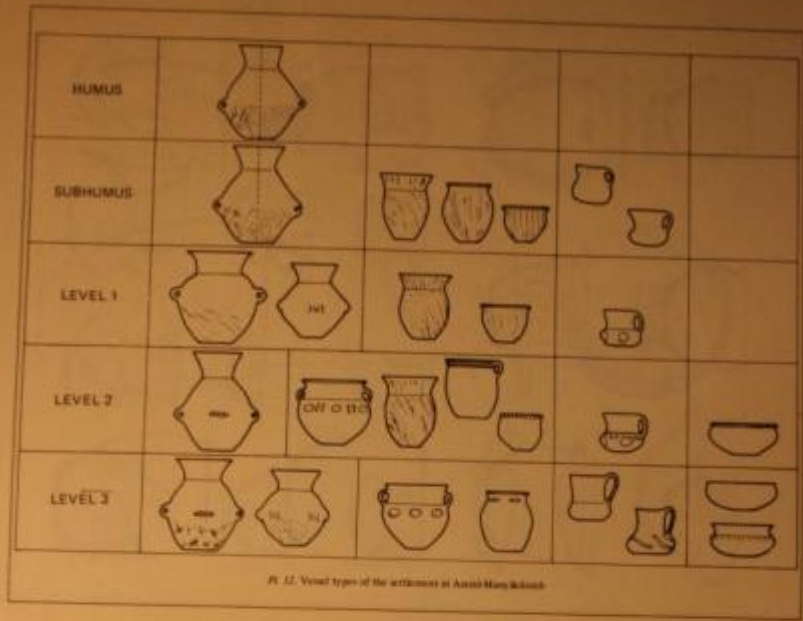
1-2. réteg: koszideri periódus, gyulavarsándi kultúra túrkeve fázis

Felső kép: 4. réteg házrekonstrukciója, feltehetően a telep lakói maguk gyűjtötték fel, mivel alig volt benne leletanyag, 4 osztatú, hosszúház taéppgerendákkal

Alsó kép: 2. réteg házrekonstrukciója, véletlenszerű tűzeset, a teljes konyhafelszerelés bentmaradt, részben deszkapadlós épület

Hatvan-kultúra középső bronzkor 3

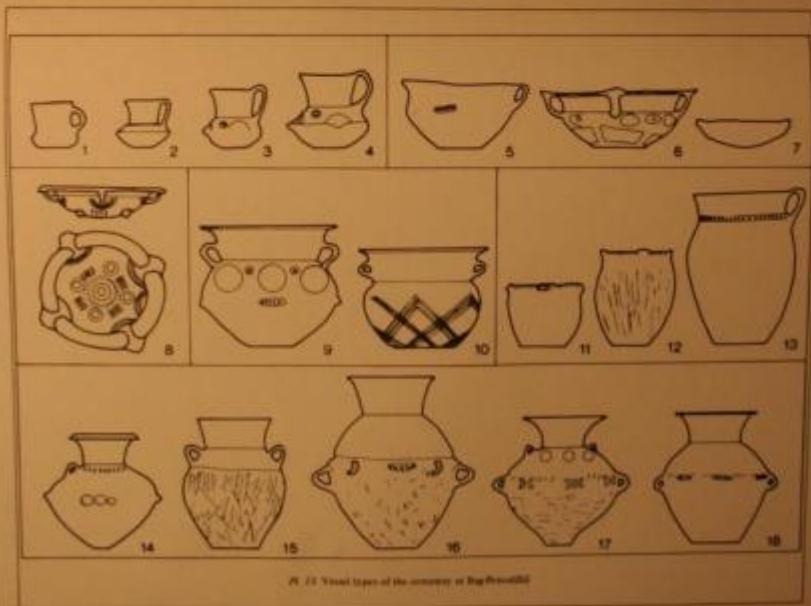
Lásd az előző előadást

Jászdózsa

Tószeg

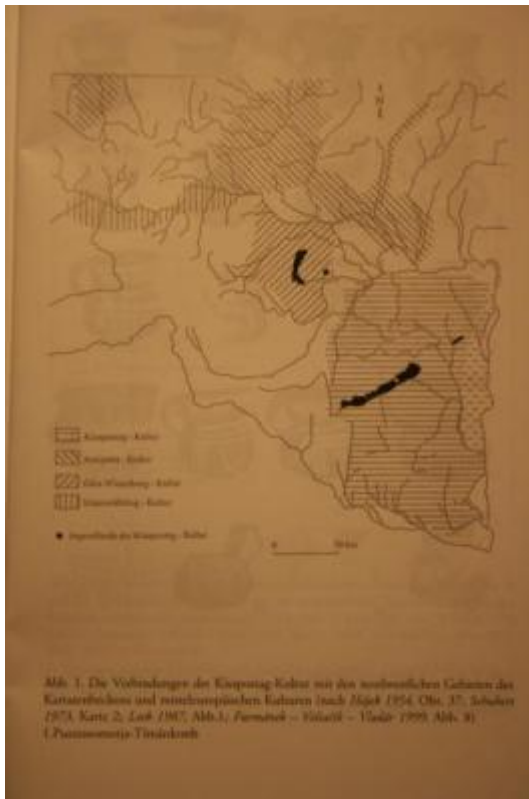
Tiszazug

Nógrád-megye

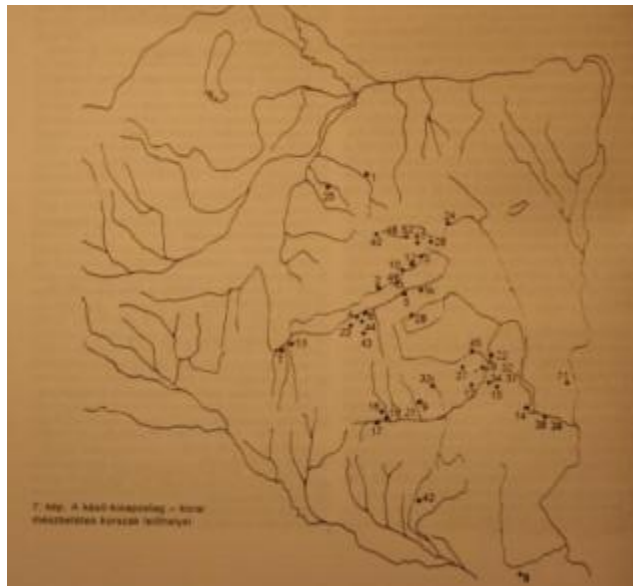

Tárnoki J.: The Settlement and cemetery
of the Hatvan culture at Aszód. IPH I
(1988) 137–169.

Kisapostag-kultúra

- Elterjedés:
- Duna mente és Mezőföld keleti határ a Nagyrév-kultúra
- Sió-Sárvíz vonal, Faddtól délre a Duna a határ
- Északon a Duna a határ kivétel a Tokod csoport területe (Vértesig)
- Marcal és Rába mente győr környékéig
- Balaton északi partján nincsenek meg a lelőhelyek
- A bakonyt kétoldról megkerüli
- Ny: Rinya, Kisbalaton, Zalaszabar

Kiss, V.: Anknüpfungspunkte zwischen Mitteleuropa und Transdanubien in der mittleren Bronzezeit. *Antaeus* 25 (2002) 477–511

Honti Sz. – Kiss V.: A mészbetétes kerámia kultúrája korai időszakának leletei Somogy megyében. (Finds of the early phase of the Transdanubian Incrusted Pottery culture in County Somogy) *SMK* 13 (1998) 41-66. — késő kisapostag-korai mészbetétes átmeneti fázis

Kutatástörténet

- Mozsolics A.: A kispostagi korabronzkori urnatemető. (Der frühbronzezeitliche Urnenfriedhof von Kispóstag) ArchHung 26 (Budapest 1942)
 - A kultúra peremterületén levő névadó lelőhely: kispostagi és nagyrévi sírok vegyesen a temetőben
 - A kispostagi kultúrába sorolható sírok jellegzetessége a tekerceselt pálcikás mészbetétes díszű edények
 - Eredet: Vučedol + harangedény
- Patay 1938: a nagyrévi kultúrába sorolta
- Bóna: munkáiban inkább a Kispóstag-Nagyrév-Vatya átmenetet vizsgálta (Kulcs)
- Bándi G.: munkáiban tagadja a kultúra önállóságát, leletanyagát a mészbetétes kerámia kultúrája kezdeti szakaszaként kezeli
- Torma István: az önállóság bizonyítása, 3 fő szakasz igazolása, leletközlések
- Csányi Marietta: Középső bronzkori telep a veszprémi Várhegyen. (Siedlung aus der mittleren Bronzezeit auf dem Burgberg von Veszprém) VMMK 13 (1978) 29-50. — a legfiatalabb leletcsoport
- Pásztor, E.: The Situation of Kispóstag Culture in the Carpathian Basin during the Early Bronze Age Period. in: Pavuk, J. (ed.): Actes du XIII. Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. (Btislava 1991) — rövid tömör összefoglalás a kultúráról
- Honti Sz. – Kiss V.: A mészbetétes kerámia kultúrája korai időszakának leletei Somogy megyében. (Finds of the early phase of the Transdanubian Incrusted Pottery culture in County Somogy) SMK 13 (1998) 41-66. — késő kispóstag-korai mészbetétes átmeneti fázis

- Torma I.: A kisapostagi kultúra telepe Balatonyörökön. (Eine Siedlung der Kisapostag-Kultur in Balatonyörök.) VMMK 11 (1972) 15-34.
 - α gödör két réteggel
 - Alsó rétegben tekercselt pálcikás dísz önállóan a tölcséres peremen és a fülön
 - Felső rétegeben már mészbetétágyként
- 2 fő fázis elkülönítése
 - Korábbi szakasz: Kisapostag, Veszprém, Szajk, Bkeresztúr, Bberény, Szakály-Tárkány
 - Későbbi szakasz: Kisapostag, Fonyód, Ménfőcsanak, Veszprém
- Eredet: Makó csoport
- Torma I.: A balatonakali bronzkori sír. (Das bronzzeitliche Grab in Balatonakali) VMMK 13 (1978) 15-24.
 - Kisapostag 3 fázis elkülönítése
 - Jell: széles lapos tárgyjal benyomkodott mészbetétágy + széles sávós tekercselt pálcikás mészbetétágy
- Késő kisapostag – korai mészbetétes fázis:
- Honti Sz. – Kiss V.: Középső bronzkori leletek Somogy megyéből. (Funde aus der Mittelbronzezeit im Komitat Somogy) SMK 12 (1996) 17-37
- Figler A.: Die Fragen der Frühbronzezeit in Nordwest-Transdanubien. — Északnyugat-Dunántúl korai bronzkorának kérdései. Zalai Múzeum 5 (1994) 21–38
 - Ún protokisapostag horizont megfigyelése: késői somogyvári jellemzők + zsinegdíszes hatás

Torma I.: A kispostagi kultúra telepe
Balatongyörökön. (Eine Siedlung der
Kispostag-Kultur in Balatongyörök.)
VMMK 11 (1972) 15-34

Urnák: ovális test, tölcséres nyak, 2 fül a hason

Fazekak: ovális test, ívelt vagy tölcséres nyak

fordított csonkakúp

kettős csonkakúp behúzott peremmel

hordóalak

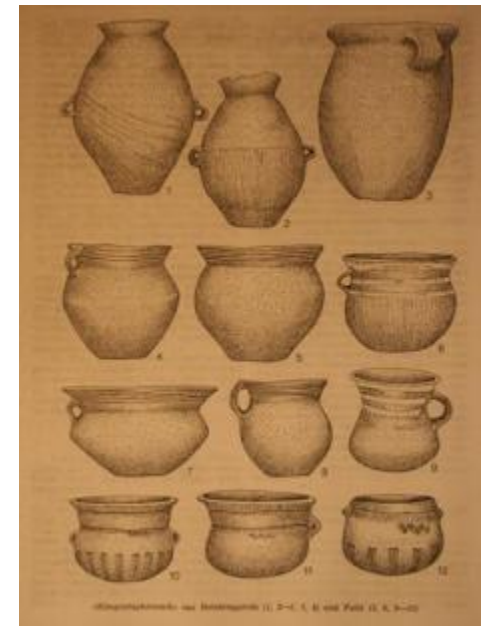
Füles fazekak: kettős csonkakúpos test, tölcséres nyak, nyak-váll széles szalagfül

Bögrék: kis füles fazék

harangalakú test

Poharak: csonkakúpos test, tölcséres nyak

Tál: kettős kónikus test, tölcséres nyak, mély tál

- Temetkezések:
- Általában hamvasztásos sírok (urna, tállal fedve)
- Néhány csontvázas sír is: Vörs-papkert, Solt-Szőlőhegy, Balatonakali
- Jobbára olyan adatok állnak rendelkezésre ahol nagyrévi sírokkal együtt temetkeztek: Dunaújváros-Dunadűlő, Kulcs, Ercsi-Sinatelep, Salakpernye

Somogyi K.: A kispostagi kultúra birituális temetője Ordacsehi-Csereföldön. — Das birituelle Gräberfeld der Kispostag-Kultur in Ordacsehi-Csereföld (Fundort M7 S 27) (Südwestungarn). MOMOS III (2004) 349-382.

- Telepek:
- Balatongyörök-Becemajor: nagy kiterjedésű. Két fázisú telep
- Ravazd-Vilibald domb
- Balatonmogyoród-Hídvégpuszta
- Vörs-Tótok dombja: árokkal körülvett telep
- Bakonyszentlászló-Kesellő: erődített telep — csak a kultúra 3. fázisában alapították

- A kispostagi kultúra keleti területein és a belső dunántúli területeken eltérő fejlődést mutat
 - Keleten a Nagyrév-kultúrával együtt alapját képezi a Vatyakultúrának
 - A belső területeken a mészbetétes kerámia kultúrájának képezi alapját (késő kispostag-korai mészbetétes fázis = Kispostag 3)
 - Ez utóbbi fejlődés egyidőben indul a Dunántúl teljes területein, de délen hamarabb fejeződik be, mint északon.
 - Széles tekercselt pálcikás mészbetétes díszítőstílus + széles lapos tárgy végének benyomkodása
 - A mészbetétes kultúra kerámiaművessége a klasszikus Kispostagból vezethető le

Mészbetétes kerámia kultúrája

észak-dunántúli csoport

Kisbalaton, Marcal, Duna mente (korai időszakában a Tokod- csoport lelőhelyei kivételével, fiatal szakaszában átlépi a Dunát a Vág és az Ipoly közt)
Győr, Répcse, Győr-Moson-Sopron megye keleti része
Veszprém és Somogy megyék
Kapos és a Koppány felső folyásvidéke

dél-dunántúli csoport

Baranya és Tolna megye, a Kapos középső folyásáig
Pécsi-víz, Dráva mente
Sió, szomszéd a Vátya kultúra (Solymár-Lovasberány-Sárbogárd várvonal)

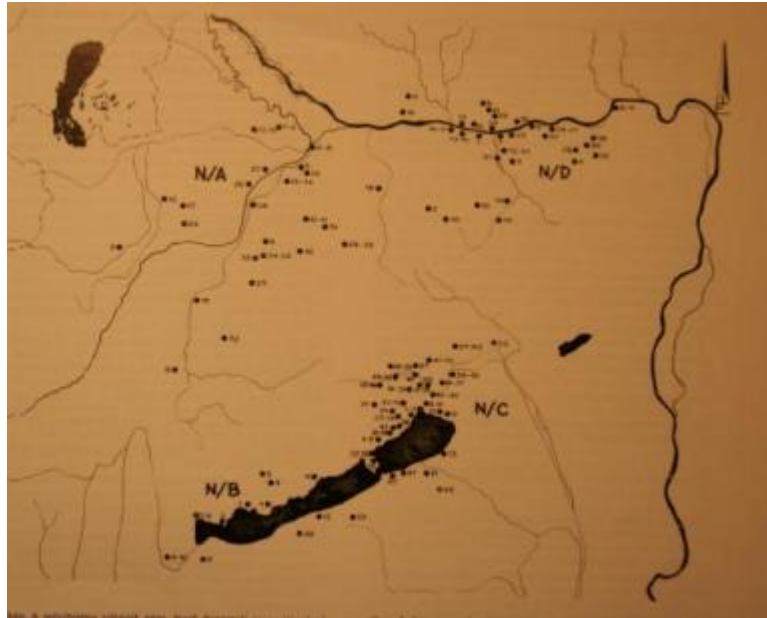
Rinya menti térségben északi és déli mészbetétes vegyesen

A szubmediterrán tölgyerdők régiója nagyjából megfelel a déli mészbetétes csoport területének
A szubmediterrán és közép-európai kevert erdős zóna (kis eltéréssel) megfelel az észak-dunántúli csoport elterjedésének

Kutatástörténet

- Wosinsky M.: Az őskor mészbetétes díszítésű agyagművessége. (Budapest 1904)
- Tompa F. 1936: észak dunántúli kerámia Tószeg B, déldunántúli kerámia Tószeg C
- Patay P. 1938: már kisebb kronológiai átfedés a két csoport között
- Mozsolics Amália: veszprémi és szekszárdi kultúra, törzsi különbségek, előzmény a Kisapostag-kultúra, ún. Kisapostag 2 az átmeneti periódus, Szeremle-kultúra első említése
- Bóna:
 - 4 alcsoport (Szekszárd, Pécs, Veszprém, Esztergom)
 - Királyszentistváni temető elemzése kapcsán 3 időrendi fázis
 - Mivel kialakulásában a zóki kultúrát látta előzménynek D-É-i vándorlást feltételezett, így nála a kronológiai sorrend fordított lett mint korábban
 - Önálló fémművességi horizont: tolnanémedi kincsek, középső bronzkor 2
- Bándi Gábor: anyaggyűjtés, főleg lelőhelykataszterek
 - Északdunántúli kerámia további csoportosítása: NA–ND
 - Déldunántúli kerámia csoportjai: SA–SC
 - A Kisapostag és a mészbetétes nem két külön kultúra, anyagukat egységesként kezeli
- Bándi G. – Kovács T.: Szeremle-kultúra fogalmának kialakítása — ma már nem elfogadott ebben az értelemben
- Torma István
 - A Veszprém megyei régészeti topográfiai kutatások őskori vonatkozású eredményei. VMMK 7 (1969)
 - Das Gräberfeld von Szakály aus der mittleren Bronzezeit. MittArchInst 2 (1971) 35-44.
 - Pári-Altacker. MittArchInst 3 (1972) 73-77.
 - Die frühbronzezeitliche befestigte Siedlung von Tokod-Leshegy. MittArchInst 3 (1972) 73-77.
 - Ein Grab der transdanubischen inkrustierten Keramik aus Esztergom. MittArchInst 6 (1976) 25-37.
 - Bronzezeitliche Gräber aus Nyergesújfalú (Kom. Komárom) - Angaben zur Frühphase der inkrustierten Keramik in Nordtransdanubien. MittArchInst 10/11. 1980/81. (1982) 59-69.
 - A tokodi csoport és a dunántúli mészbetétes kerámia nyergesújfalui temetője. (Ein Gräberfeld der Bronzezeit in Nordosttransdanubien (Nyergesújfalú-Viscosa).) PÁMÉ 6 (1996) 43-52.
- Kiss Viktória témánként külön behivatkozott dolgozatai

Bándi Gábor

Die Lage der Tokodgruppe unter den bronzezeitlichen Kulturen Nordtransdanubiens und der Südslowakei. *Musaica* 3 (1963) 3-25.

The Cemetery of Ercsi-Sinatelep. *Alba Regia* 6-7 (1965-66) 11-25.

A dél-dunántúli mészbetétes edények népe kultúrájának elterjedése és eredete. *DuDolg.* 4 (1967)

Adatok a mészbetétes edények népe Észak-dunántúli csoportjának történetéhez. *JPMÉ* 12 (1967) 25-33.

Bándi G. – Kiss A.: A majsi bronzkori temető. *JPMÉ* 12 (1967) 23-32.

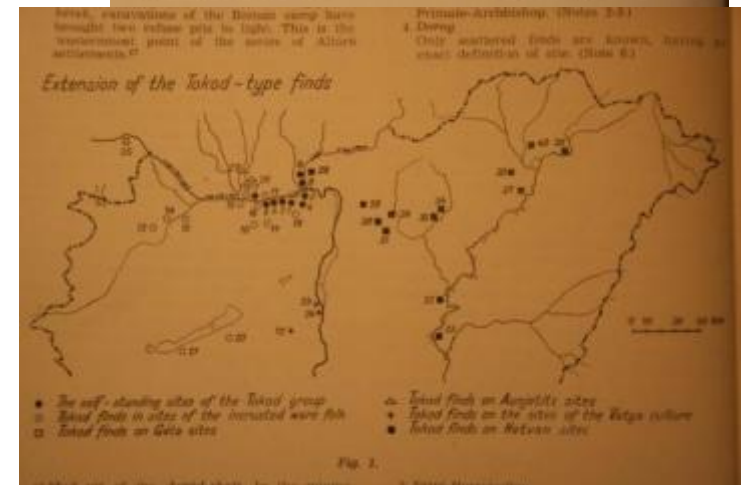
Untersuchungen der Bestattungsbräuche der bronzezeitlichen Brandgräberfeldern. *JPMÉ* 15 (1971) 59-67.

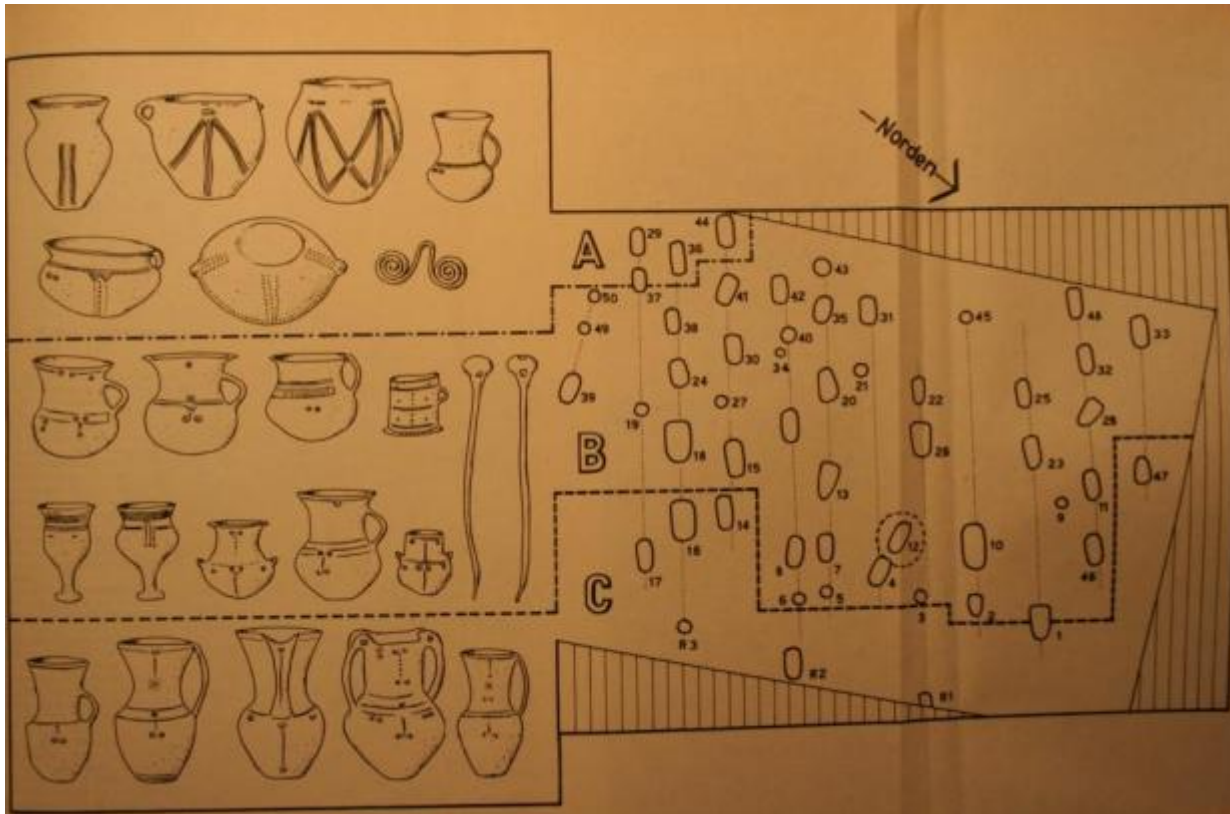
A mészbetétes edények népe északdunántúli csoportjának kialakulása és elterjedése. *VMMK* 11 (1972) 41-57.

Die "Kisapostag-Problematik". Die Kultur der transdanubischen inkrustierten Keramik. in: *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Hrsg. Tasić, N. (Beograd 1984) 257-266, 268-281.

Bándi – Nemeskéri 1971 Das bronzezeitliche Brandgräberfeld von Környe. (A Környefácánkerti bronzkori hamvasztásos temető.) *Alba Regia* 11 (1971) 7-34.

Bándi G. – Zoffmann Zs.: Középső bronzkori hamvasztásos temetők Baranyában. (Brandgräberfelder der Mittelbronzezeit im Komitat Baranya.) *JPMÉ* 11 (1966) 3-56.

Bóna I.: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre Südöstlichen Beziehungen.
ArchHung 49, Bp. 1975, 204.

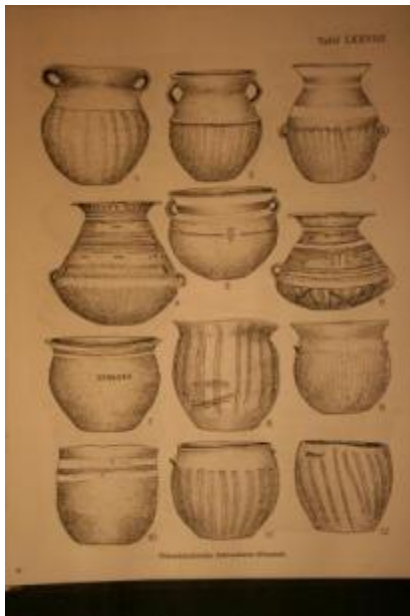
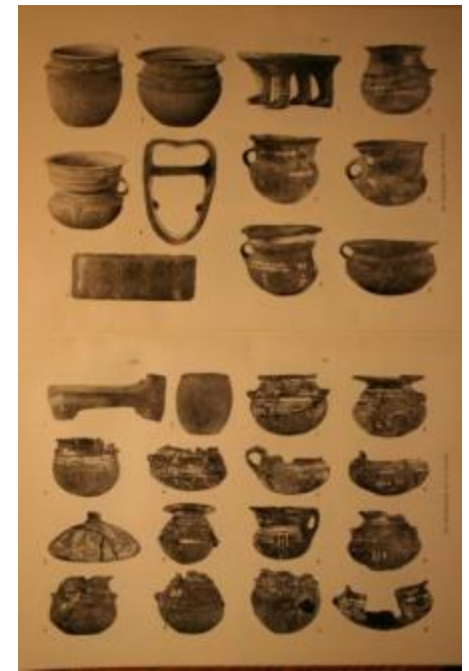
A kultúra belső periodizációját Bóna István a királyszentistváni temető alapján végezte el 1-3 fázis E temető leletanyaga ma az északi csoport klasszikus fázisába sorolható, sem az idősebb sem a legfiatalabb északi mészbetétes leletanyag nem található meg a temetőben

Késő kisapostag – korai mészbetétes (vagy Kisapostag 3.) ez a kerámiaművesség adja az alapját a mészbetétes kerámia kultúrája két területi csoportjának

ún. széles tekercselt pálcikás mészbetétes díszítőstílus, de szélesebb sávban

- tölcséres nyakú bögrének egy íveltebb, már inkább S-profilúnak nevezhető változata
- egyenesebb falú pohárforma, melyből a korai dél-dunántúli fázis jellegzetes csonkakúpalakú pohara alakult ki
- Tojástestű urna, nyaka tölcséres, a hason két fül van. A perem és a fül mindig, de gyakran a has is díszített tekercselt pálcikás vagy eszközbenyomkodásos mészbetétágyakkal.
- Tölcséres nyakú, gömbös testű, füles fazék, tekercselt pálcikás és lapos eszköz végével benyomkodott széles mészbetétágyas díszítése választja el a megelőző korszaktól.
- Mély tál, a fül a nyakhajlatban
- Egyenesvonalú (vízszintes és függőleges) és zeg-zug minták található az edényeken, a kisapostagi kultúra korábbi szakaszára jellemző ívelt minták megszűnnek.
- Az urnák, füles fazekak, hordó alakú edények, fazekak testén függőleges vonalkötegminta helyezkedik el, de szórványosan már a hálóminta is megjelenik

Déli mészbetétes

Korai időszak:

Harangalakú bögre

Enyhén beívult-behúzódo hasú, gömbös aljú, kissé ívelt peremű bögre. A behúzott has széles sávos mészbetétes díszítésű,

Egyenesfalú, csonkakúp alakú pohár. Egyenes oldalfala középső részét (a fül magasságában) az előző típushoz hasonló széles mészbetétsáv díszíti

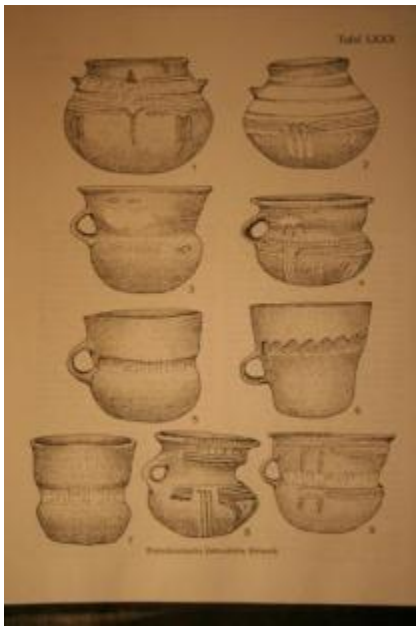
Tölcséres nyakú tojástestű urna a hason két füllel. A perem és a fül mindig, de gyakran a has is díszített tekercselt pálcikás vagy eszközbenyomkodásos mészbetétágyakkal

A mélytál vagy tálfazék kifejezés a késő kisapostag - korai mészbetétes fázisból ismert füles fazekak arányainak megváltozását (teste öblösebb, alacsonyabb), a tálak irányába fejlődését fejezi ki. Díszítése is bonyolultabbá válik, a vállon is gyakoriak a minták. Egyetlen, a nyakat áthidaló füllel ismerjük

Az ívelten vagy tölcséresen kihajló peremű, gömbös-, vagy tojástestű fazekak.

A késő kisapostag – korai mészbetétes időszak után is a kultúra jellegzetes edényformája az egyenesen elvágott peremű, hordóalakú edény, pereme alatt rendszerint fogóbütyökkel. A típus fejlődése főleg a díszítés változásában követhető nyomon.

Déli mészbetétes (a képeken vegyesen található az idős és fiatal fázis leletei)

Fiatal fázis:

Az egész edényfelületet betakaró mészbetétes dísz

Eszközbenyomással készített mészbetétágy, széles mészbetétágy, több egymás mellé rakott vonallal + vékony vonalak, pontkörök, lángminta

Vékony vonalas mészbetétes motívum

Erősen behúzott középrészű bögre, nyomott gömbös hassal, teljes felületén mészbetétdísz

Urnáknál a tojásalakú test kettős kónikussá válik, a perem és a has között mindenütt mészbetétágy a füleket bordák kötik össze

A mély tál a a svédsisak formához közelít

Ívelt profilú bögreszerű táltípus

A fazekak, hordó alakú edények formája nem változik csak a díszítés

Függesztőedények

Csóri típusú bögre: erősen nyomott bikónikus, lencseszerű testtelés jellegzetes koncentrikus körmintával — északon és délen is fiatal fázis, proto szeremle egyik jelzője

Északi mészbetétes

Idős fázis:

A mészbetétagy készítésének technikája változik: tekerceselt pálcikás technika háttérbe szorul, csak az edények peremének díszítésénél fordul elő, helyette többnyire lapos eszköz végének benyomkodásával készült mészbetétagyak figyelhetők meg, de már megjelenik, a besimított mészbetétagy

A késő kisapostag – korai mészbetétes időszak bögretípusától alig eltérő formákat találunk

A nyomott test kettős konikussá válik

Harangalakú bögre

az ívelt nyakhajlatban húzódó mészbetétes sávokkal díszített S-profilú bögrék és korsóforma változatuk

tojástartó

tojástestű, magas nyakú urna, a vállon a minta nem szakaszos hanem végig fut

Hordóalakú edények

A mélytálak hasán vízszintesen elhelyezett és az edény egész oldalán függőlegesen lenyúló széles mészbetétsávok jelennek meg: Alsó részükön vonalkötegminta vagy hálóminta, esetleg vonal- és pontkörminta látható

Fiatal fázis:

A királyszentistváni 3. fázis anyagánál fiatalabb leletek alkotják a kultúra kései leletegyütteseit

ívelt oldalú, S-profilú fülesbögrék, vékony vonalokból pontokból álló mintakombinációval magas nyakú korsók, egyre hengeresedő nyakkal

csúcsos aljú tojástartó edények

Csőtálon álló tojástartó edények

urnákon, széles fogazott szélű mészbetétagy, vékonyodó vonalas minták, keretes minták W minta

– Buggyantott hasú proto szemle urna, füleket borda köti össze

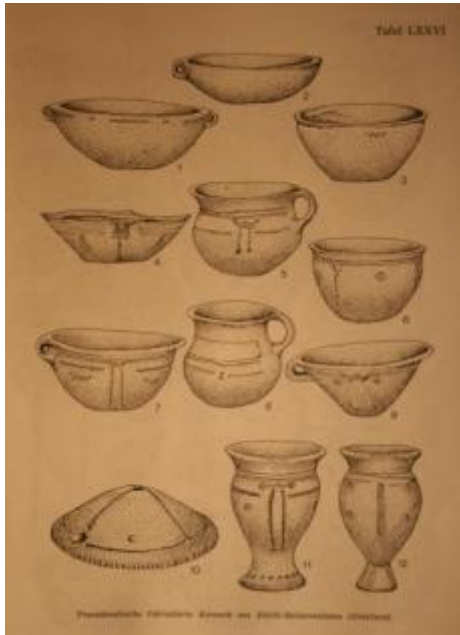
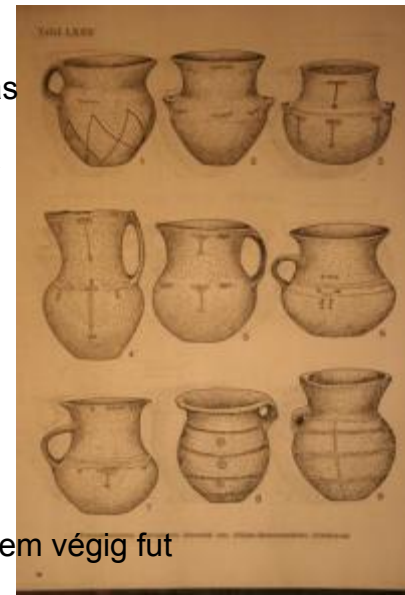
Magyarádi hatások

A mély tálak tálakká alakulnak

Ovális félgömb alakú tálak, behúzott peremű tálak

Hordó alakú edények perem alatti fogóbütykökkel, fazekak, perem fölé emelkedő fülekkel

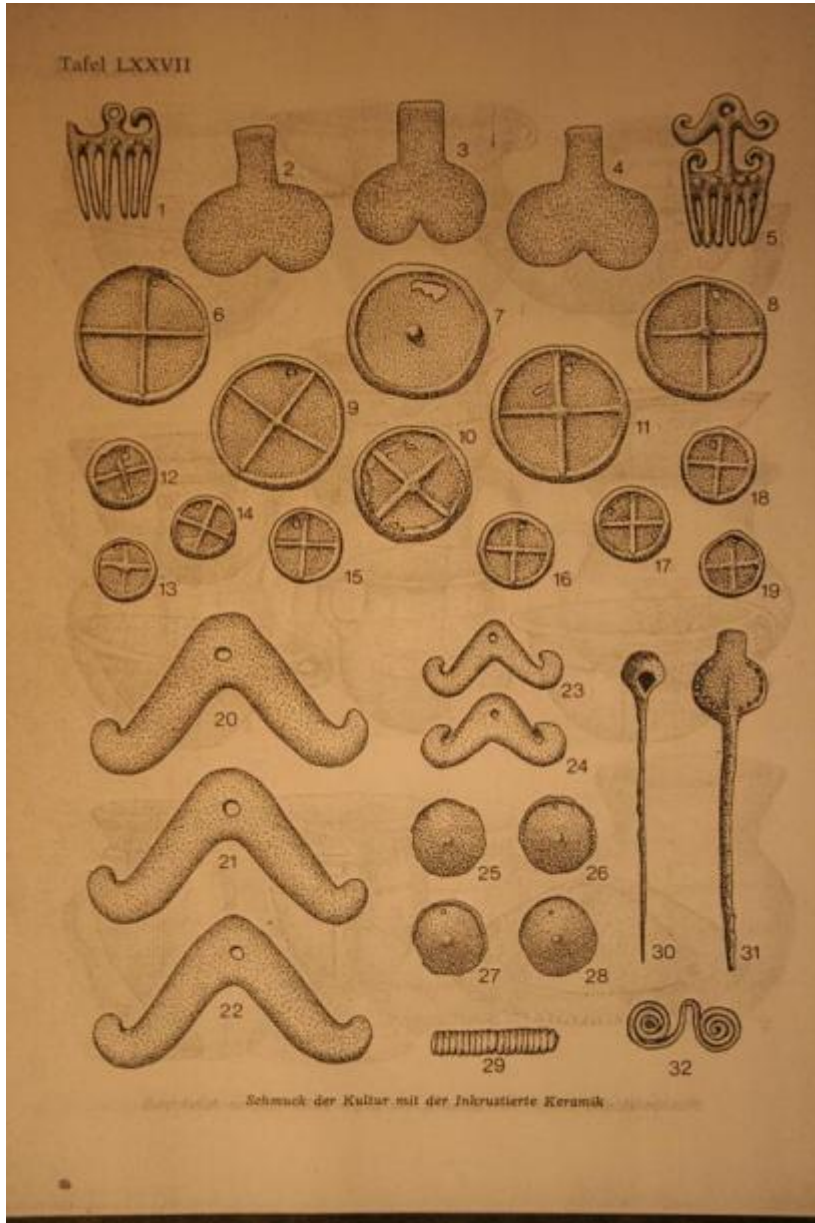
Hasi részen töredezett bütyökdísz, V vonalokból álló minta, láng minta, vízszintes vonalakat megszakító minták, pontok, pontkörök, pontvonalak

Koszideri korszak (középső bronzkor 3)

- **Helyben maradt északi mészbetétes lakosság**
 - Veszprém Kiss V.: A mészbetétes kerámia kultúrája késői fázisának sírlelete Veszprémből. (Die Grabfunde aus der Spätphase der Inkrustierten Keramik von Veszprém.) CommArchHung (1997) 39-49.
 - Süttő-nagysánctető, Somogyvár-Kupavárhegy
- **A déldunántúli csoport területére behúzódott északi mészbetétes lakosság (keleti területek, Rinya mente, Tolna megye, Baranya Duna menti területein)**
 - Észak dunántúli motívumok, csóri típusú bögrék (Dárda, Dunaszekcső, Lánycsók, Vörösmart)
- **A déli csoport nyugati területein nem jellemzőek a változások (Bóly, Csúza, Márok)**
- **Alföldön megfigyelhető mészbetétes díszű kerámia megjelenése: proto-Szeremle edénművesség**
 - Vátya- és Szőreg-Perjámos-kultúrák peremterületén összefüggő tömbben a Duna-Tisza köze déli területein (Csanytelek, Kelebia, csongrádi lelőhelyek)

Fémművesség

Bóna I.: Chronologie der Hortfunde vom Koszider-Typus.
ActaArchHung 9 (1958)

- Kincsleletek:
- Abda-Tamásgyöb, Bodajk, Bonyhád, Esztergom-Ispitahegy Felsőörs, Ipoly-völgy vagy Bars vármegye, Kiskőszeg (Batina, HR), Kőrös, Kölesd-Nagyhangos, Lengyeltóti-Tatárvár, Mosdós-Pusztasárkánytó, Mucsi-Donát patak völgye, Simontornya, Szigliget, Szomód, Szőlőskislak, Tata környéke, Tata-Nagy S.u., Tolnanémedi, Vörösmart, Zalaszabar.
- Tárgytípusok:
- Korongalakú csüngők (keresztbordás, dudoros)
- Fecskefarkcsüngő (horgony alakú csüngő)
- Fésűcsüngők (többféle felső taggal)
- Ember alakú csüngő
- Fordított szívalakú csüngő
- Lunulák vagy holdcsüngők, félhold alakú csüngők
- Pitykék és tutulusok
- drótból vagy lemezből csavart cső-gyöngyök, drótspirálcsovek
- Szemüvegspirálok
- Poncolt szélű, visszahajlított oldalú lemezek
- Spiráltutulus
- tömör, visszahajlított végű nyakpereceket
- kiszélesedő végű karperec, hegyesvégű karperecek, spirálvégű karperecek és gyűrűk
- lemezkorongos fejű tűk, Bepödrött fejű tűk (Rollenkopfnadel), fűzőtű (Nähnadel), Hülsennadelek, gömbfejű és kónikus vagy kettős kónikus fejű tűk, kettőskónikus fejű füles tű
- trianguláris töröket, trapézalakú markolatlemezestört, tömör markolatú törökkel
- Alabárdok
- tokoslándzsák
- nyélhátas balták, nyéltaréjos balta, nyélcsöves baltákat, peremes balták
- Tokosvéső
- Bronzár

Fémművesség

Mozsolics, A.: Bronzefunde des Karpatenbeckens. (Budapest 1967)

Kovács Tibor

Újabb adatok a mészbetétes kerámia kultúrájának fémművességéhez. (Neuere Beiträge zur Metallkunst der Kultur der inkrustierten Keramik) VMMK 28 (1994) 119-132.

Das Grab von Ménfőcsanak. in: Chronos. Festschrift für Bernhard Hänsel. Studia Honoraria - Band 1. Hrsg. C. Dobiat-K. Leidorf. (Espelkamp 1997) 297-301.

A Bronze and Iron Age hoard from Kiskőszeg (Battina, Yugoslavia). (A kiskőszegi (Battina) bronzkori és kora vaskori ékszerlelet.) Savaria-Pars archaeologica 24/3 (1998-1999) 23-31.

Anknüpfungspunkte in der bronzezeitlichen Metallkunst zwischen den südlichen und nördlichen Regionen des Karpatenbeckens. in: The Yugoslav Banat and the neighbouring regions in the 2nd millennium B.C. Hrsg. N. Tasić. (Belgrade 1996) 115-125.

Honti, Sz. – Kiss, V.: Neuere Angaben zur Bewertung der Hortfunde vom Typ Tolnanémedi. ActaArchHung 51 (2000) 71-96.

	Pécs-Szekszárd	Veszprém-Győr	Esztergom és a Dunától északra
KÉSŐ KISAPOSTAGI-KORAI MÉSZBETÉTES FÁZIS	urnás Fadl-Győzelem TSZ, Szakály-Úrgevérváros	urnás (Órdacséhi, Pápa, Szőlőgyőrök)	urnás Ipolyszalka/Salka (tokodi csoport)
	szórthamvas Kisszekély-Április 4.TSZ	szórthamvas Balatonalmádi, Fonyód, Papkeszi	
		csontvázas Balatonakali, Vörs-Battyáni dísznövevény	
IDŐSEBB MÉSZBETÉTES FÁZIS	urnás Kölesd-Téglagyár		urnás Nyergesiújfalú (fiatalabb tokodi sírok) Tokod-Altáró
	szórthamvas Alsónyék, Szajk, Szakály 5-6. sír, Szabény-Farkaslak, Szabény-Kétygáttető	szórthamvas Ósi	
	vegyes Bonyhád	vegyes Balatonalmádi, Balatonszentgyörgy, Juta, Vörs-Papkert „B”	vegyes Ipolyszalka/Salka
FIATAL MÉSZBETÉTES FÁZIS		urnás Gyulafratót, Románd	urnás Kecskéd, Kicsind/Malá nad Hronom, Kőhidgyarmat/Kamen- ny Most, Szöny
	szórthamvas Csúza, Márók, Sikkós, Szakály 2., 4. sír, Szabény-Kétygáttető	szórthamvas Balatonfüzfő, Berhida, Csór	
		vegyes Balatongyőrök, Balatonszentgyörgy, Kaposvár-61. út, Királyszentistván, Mosonszentmiklós, Ménfőcsanak, Papkeszi, Siófok, Veszprém, Vörs-Papkert „B”, Vörs- Battyáni, Zamárdi	vegyes Esztergom-Vár Helemba /Chfaba, Ilex/Ita Környe Patpuszta/Patince
		csontvázas Balatongyőrök, Veszprém? Vörs-Battyáni dísznövevény	

Temetkezések

Kiss V.: megfigyelések a Mészbetétes kerámia kultúrája temetkezési szokásairól és társadalmáról. — Observations on the funerary rites and the society of the Transdanubian Encrusted Pottery Culture. MOMOS III (2004) 243-266

5. kép: A mészbetétes kerámia kultúrája temetkezési szokásainak csoportosítása ritusok, időrendi fázisok és területi elkülönülés szerint

Fig. 5. Classification of the funerary customs of the Transdanubian Encrusted Pottery culture according to rites, chronological phases and topography.

Telepek

Nem létesít klasszikus értelemben vett tell-telepet, ezért jóval kisebb figyelmet szentelt rá a kutatás

Több lelőhelyen ismert azonban hosszabb megtelepedésre utaló nagyobb rétegvastagság:

Veszprém: késő kispotag – korai mészbetétes fázis 70 cm, fiatal északdunántúli időszak 80-90 cm; Bakonyszentlászló-Kesellőhegy I.: a kispotagi kultúra és a korai északdunántúli fázis rétege együtt 60 cm; Somogyvár-Kupavárhegy: legalább 30 cm; Süttő-Nagysánctetőn két méter magas erődítés

Magaslati telepek: Harc, Kölesd, Lengyel, Simontornya, Dunaszekcső-Várhegy, Somogyvár-Kupavárhegy, Süttő-Nagysánctető.

Balaton-felvidéken és a Bakonyban a késő kispotag – korai mészbetétes időszak magaslati telepei/földvárjai (Bakonyszentlászló-Kesellőhegy I., Szentkirályszabadja-Kőhegy I-II., Veszprém-Várhegy)

Jelentős többségben az egyrétegű

Szentlőrinc-Strandfürdő: 6 x 4,5 m-es, félig földbe mélyített gödör sok paticcsal — sokáig ez volt az iskolapéldája a kultúra házainak, legújabb értékelése szerint gazdasági épület

Újabb telepátások: Balatonmagyaród-Hídvégpusztá, Vörs-Battyáni-disznólegelő, Vörs-Kerékerdő, Vörs-Papkert "C", Sávoly-Fekete-sziget, M1: Ménfőcsanak, M7: Ordacsehi-Major, déli autópálya szekszárdi szakasza (M9, III.lh) – ezek általában többnyire szórtan elhelyezkedő gödrök által jelzett, egyrétegű síktelepek.

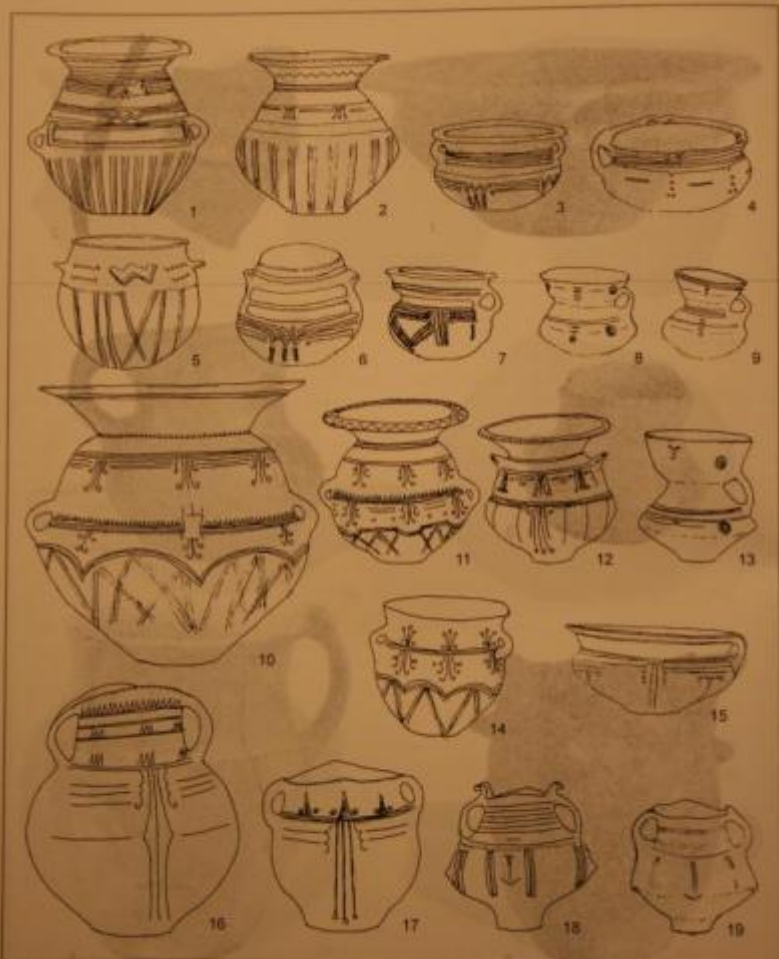
Ismert cölöpszerkezetes, tapasztott, felmenő falu házra utaló adat

Kaposvárt elkerülő autót út építése előtti leletmentésen 400 m hosszan elnyúló kispotagi és mészbetétes kultúrához sorolható falu került elő, számos gödörrel, gazdasági építménnyel, kúttal. A közel 160 objektumok zömében méhkasalakú tárológödör, ezek között helyezkedtek el a falu lakóinak házai, É-D-i tájolás

Kiss Viktória – Somogyi Krisztina: Újabb adatok a mészbetétes kerámia kultúrája telepeiről. Előzetes jelentés a kaposvár-61. út 1. lelőhely középső bronzkori településéről. — Recent data on the settlements of Encrusted pottery Culture: Preliminary report on the middle Bronze Age settlement of Kaposvár – route 61, site No.1. MOMOS II. (2002) 95-112.

Letelepedett, élelemtermelő gazdálkodást folytató népcsoport, nem vándorló nagyállattartás, mint a korábbi kutatás feltételezte.

Szeremle-kultúra

63. kép: A szeremlei temető jellegzetes edénytípusai. 1-9: késői mészbetétes – proto-Szeremle-időszak, 10-19: Szeremle-kultúra

Abb. 63: Die charakteristischen Gefäßtypen des Gräberfeldes von Szeremle. 1-9: die Funde der späten Inkristalliner Keramik – Proto-Szeremle-Zeit, 10-19: Szeremle-Kultur

- Bándi G. – Kovács T.: Adatok Délmagyarország bronzkorának történetéhez. JPMÉ 14-15 (1969-70) 97-111.
- Bándi, G. – Kovács, T.: Die historischen Beziehungen der bronzzeitlichen Szeremle-Gruppe. ActaArchHung 22 (1970) 25-39.
 Kovács, T.: Die topographische und chronologische Stelle der Szeremle-Kultur in der Bronzezeit des südlichen Karpatenbeckens. in: Gomolava Bd. 1. Novi Sad (1988) 155-167.
 A szeremlei temető publikátlansága miatt rosszul értelmezett lelethorizont
- P. Fischl K.– Kiss V.– Kulcsár G.: Baks–Homokbánya, kora és középső bronzkori település a Dél-Alföldön. (Baks–Homokbánya (Kom. Csongrád), eine früh- und mittelbronzezeitliche Siedlung an der Theiss.) MFMÉ–StudArch V (1999) 77-190.
- Koszideri korszak eleje: proto-szeremle leletanyag: koncentrikus körmintán ún csóri típusú bögrék — Alföldön és a dunántúli leletanyagban is
- Koszideri korszak második fele: Szeremle-kultúra
- Lovas-típusú korszakkal jelzett időhorizont
- Vátya + Perjámos (?) + Vattina + mészbetétes
- Középső bronzkor 3 végére kialakult új kultúra önálló elterjedési területtel, mely részben fedí a korábbi mészbetétes telepterületet